

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN ÖZGÜR YAZILIM

Elektrik - Elektronik Mühendisi Yiğit AKKÖK
EMO Ankara Şubesi Özgür Yazılım Komisyonu Başkanı
yigitakkok@gmail.com

Özgür Yazılım umut dolu bir oluşum. Zaman zaman pek iç karartıcı olabilen, günlük hayatta içimize su serpen, aydınlık bir hareket. Karşısındaki yönelimlere göre hem teknik olarak daha etkin olabiliyor, hem de ilkeleri onlardan içimize daha çok sınıyor. Güçlü de çıktı: Serveti ve ünü büyük rakiplerinin yanında ezilmedi, varlığını gösterdi, sağlıklı bir şekilde de büyüyor.

Alanınız dışında kaldığından, bilgisayarlarla yeteri kadar içli dışlı olmadığınızdan ya da başka bir nedenle özgür yazılım kavramından uzak kalmış olabilirsiniz. Her koşulda, size özgür yazılımın ne olduğu sorulduğunda kendinize güvenerek yanıt veremiyorsanız, belki bu yazı size yardımcı olabilir. Bu yazı özgür yazılım ve bazı ilgili kavramları, bu kavramların tam yabancılarına anlatmak için hazırlandı, hazırlanırken kafa karıştıracak detaylar saklandı, bazı noktalar amaca uygun şekilde tanıtılarak anlatıldı.

YAZILIM LİSANSI

Yazılım lisansı, yazılımın her kopyasıyla birlikte dağıtılan, yazılımın sahibi tarafından kullanıcıya tanınan hakları, verilen izinleri ve getirilen kısıtlamaları anlatan kurallardır. Müzik albümlerinin üzerindeki "Umuma açık yerlerde çalınması yasaktır" ifadesi gibi. Örneğin bu ifadeyle, albümün sahibi (yani yapımcı firma), albümün kullanıcıya (yani dinleyicisine), albümü ne şekilde kullanabileceğiyle ilgili bir kısıtlama getirmiştir.

1970'lerden itibaren, yazılım firmaları sattıkları yazılımlara bu tür bir lisans eklemeye başladılar. Müzik benzetmesine devam edersek, ekledikleri lisans şuna benziyordu: "Bu albümün umuma açık yerlerde çalınması yasaktır. Başkalarına dinletmeyiniz, yalnızca evinizde kendiniz dinleyiniz. Bu albümü başkalarına satamazsınız. Kopyalarını çıkaramazsınız. Notalarının çıkarılmasına teşebbüs dahi

etmek ve albümü herhangi başka bir şekilde değiştirmek yasaktır."

Bunun dışında firmalar, lisansla kanun çerçevesinde getirdikleri kısıtlamaları fiziksel olarak da getirmeyi seçtiler. Eserlerin kopyalanmasını engelleyecek teknik önlemler aldılar. Elbette kimliğini gizli tutmayı seçen birilerinin eserleri evinde kopyalayıp bedava dağıtmasını tamamen engelleyemediler. Yine de, albümü kurallara uygun olarak dinlemek isteyenlerin tek seçeneği, gidip o albümü satın almak oluyordu.

ÖZGÜR YAZILIM

1980'lerin ortalarında özgür yazılım hareketi kendini göstermeye başladı. Özgür yazılım, aslında özel bir tür lisansa sahip olan yazılımdan başka birşey değil. Lisansın özelliği de, özgürlükleri kısıtlamak yerine onların devamını sağlaması.

Çok değişik çeşitleri olmakla birlikte, genellikle bir özgür yazılım lisansı şuna benzer: "Bu

albümü istediğiniz yerde çalabilir ve istediğiniz şekilde kullanabilirsiniz. Eğer değiştirmek isterseniz değiştirebilirsiniz (Bunu kolaylıkla yapabilmemiz için, eserlerin notaları ekte). Bu albümü kopyalayıp çoğaltabilir, ve derseniz (değiştirerek ya da değiştirmeden) satabilirsiniz bile. Yalnız, eğer bu albümü (değiştirerek ya da değiştirmeden) satacak ya da parasız dağıtacak olursanız, iki koşula uymamız gerekir: Bir, ekte siz de notalarını vermelisiniz ki başkaları da isterlerse kolaylıkla değiştirebilsinler; iki, bu lisansa benzer bir lisans kullanmalısınız ki sizin dışımızdaki kullanıcılar da aynı haklara sahip olsunlar, yani albümün özgürlüğü korunsun."

Açık Kaynaklı Yazılım

Bir süredir söz etmekte olduğumuz "albümdeki eserlerin notaları" kavramına burada açıklık getirmek, yazının devamını okurken size yardımcı olacaktır. Şimdi "kaynak kod" ve "çalıştırılabilir dosya"nın ne olduğuna değineceğiz.

Kaynak kod, programın yazılımcının elinden çıkan şeklidir. Yazılımcı programı tasarlar, programın özelliklerini, yapmasını istediklerini, seçtiği programlama dilinde ifade ederek bunları kaydeder. Bu içeriğe "kaynak kod" denir. Seçilen programlama diline ve başka birçok duruma göre bu içerik çok farklılıklar gösterebilir (aynı program, farklı programlama dillerinde farklı kaynak kodlarla yazılır) ama genel özelliği, insanlar tarafından okunabilir ve değiştirilebilir olmasıdır. Bir yazılımcıya, örneğin bir muhasebe programının kaynak kodunu verirseniz, yazılımcı kaynak kodu inceleyerek o programın tüm detaylarını öğrenebilir, programda istediği tüm değişiklikleri yapabilir.

Özetle, programın çalıştığında yapması gerekenleri bir programlama dilinde ifade ederek kaydetmek

"programlama" işidir. Bundan sonraki aşama, "programın çalışması" ise, bilgisayarın bir programı okuyarak içinde yazanları yapmasıdır. Gelgelelim bilgisayarın okuduğu, genellikle kaynak kod olmaz. Bilgisayar, insanlar tarafından okunabilen kaynak kodu sevmez, "makina kodu" denen başka bir biçimi okumakta çok daha etkin ve başarılıdır. Bir programın çalıştırılabilmesi için, kaynak kodun makine koduna çevrilmesi gerekir. Bu işi derleyici adı verilen ayrı bir program yapar. Derleyici kendisine verilen kaynak kodu okur, makine koduna çevirir, bir çalıştırılabilir dosya olarak kaydeder. Bir yazılımcıya bir programın çalıştırılabilir dosyasını verirseniz, tek yapabileceği, o yazılımı çalıştırmaktır. Programın yapısına müdahale edemez, çalışma ilkelerini inceleyemez.

Bu konunun püf noktası, kaynak koddan çalıştırılabilir dosyaya dönüşün derleyici adındaki kolay bulunabilen bir programla zahmetsizce yapılabilmesine rağmen, geri dönüşün olanaksız ya da çok zor olmasıdır. Yani, elinizde bir yazılımın çalıştırılabilir hali varsa, bundan kaynak kodu elde edemezsiniz.

Ticari yazılımların kaynak kodunun neden gizli tutulduğu, neden yalnızca çalıştırılabilir dosyalarının dağıtıldığı herhalde şimdi sizin için çok açık olmalı. Özgür yazılımın kaynak koduyla birlikte dağıtılmasını da doğal buluyor olmalısınız. Aslında özgür yazılımla aynı anlama gelmeyen, ancak onunla paralel yürüyen açık kaynak felsefesi, özgür yazılımın en güçlü noktalarını etkin kılar.

NEDEN ÖZGÜR YAZILIM?

Özgür yazılım, ticari yazılımlara göre birkaç noktada öne çıkıyor.

Özgür yazılım daha sağlam, daha etkindir. Programın kaynak kodu (notalar) herkese açık olduğu için yazılımın eksiklerini herkes görür,

yazılımın geliştirmesini herkes birden yaptığı için bu eksikler geliştiriciler tarafından en doğru ve hızlı şekilde giderilir.

Özgür yazılım daha güvenilirdir. Genellikle açık kaynaklı oldukları için, içinde ne olup olmadığı bellidir. Sizden gizli bilgilerinizi bir yerlere kaydetmediğinden, sizden izin almadan internette bir yerlere bağlanıp bilmediğiniz bir işler yapmadığından emin olursunuz, eğer yazılımın böyle bir davranışı varsa bunu değiştirmek konusunda da serbest olursunuz.

Özgür yazılım genellikle çok az bir ücret karşılığı ya da bedava dağıtılır (Özgür yazılımdan para kazanan şirketler, bunu genellikle teknik destek ya da yazılımı kişiselleştirme hizmetleri satarak yaparlar). Ofis yazılımlarının ederinin yüzlerce Lira olduğu günümüzde ücretsiz bir alternatif gerçekten çekici.

Özetlemek için en başta söyleneni tekrarlamak gerekiyor: Özgür yazılım umut dolu bir oluşum. Bize "Böyle güzel şeyler de oluyor bak" dedirten bir hareket. Paylaşmayla, katılımı, ticari devlere inat ayakta duruyor ve büyüyor. Özgür yazılımı oluşturan, destekleyen ve yaşatanlar, getirdiği aydınlık dünyayı hakediyorlar. Bu ışığın hiç kaybolmamasını diliyoruz.

